

До спеціалізованої вченої ради Д 64.050.02
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Прохорової Вікторії Володимирівни
на дисертацію Жадан Юлії Володимирівни
«Формування механізму управління ризиками переробних
підприємств»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління
підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Загострення кризових тенденцій в економіці України, зумовлених дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників та посилених виснажливим збройним конфліктом на сході країни й поширенням у 2020 р. пандемії COVID-19, забезпечили суттєвий негативний внесок у прискорення падіння промислового виробництва. Відновлення позитивної динаміки розвитку промислових підприємств потребує пошуку ефективних засобів нейтралізації та мінімізації негативних наслідків впливу ризиків на їх господарську діяльність. Це вимагає наукового переосмислення теоретико-методичних підходів до формування механізму управління ризиками переробних підприємств, здатного оперативно відслідковувати зміни умов діяльності, виявляти ризики, які виникають внаслідок дії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, та швидко реагувати на них шляхом вибору адекватного інструментарію. З огляду на це, дисертаційна робота Жадан Ю.В., яка присвячена розробці і науковому обґрунтуванню теоретичних і науково-методичних підходів до формування механізму управління ризиками переробних підприємств України, є актуальною та сучасною.

2. Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: «Управління ризиками та конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах невизначеності ринкової середовища» (ДР № 0117U004810), в якій здобувачем розроблено методичні рекомендації щодо управління ризиками переробних підприємств олійно-жирової галузі України, спрямованих на підвищення рівня їх конкурентоспроможності; кафедри економічного аналізу та обліку Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: «Формування організаційно-економічного механізму управління галузевими і підприємницькими ризиками» (ДР № 0118U007156), в якій здобувачем розроблено методичні підходи до якісної та кількісної оцінки галузевих і підприємницьких ризиків; «Формування інформаційно-аналітичного забезпечення процесу підготовки і прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику» (ДР № 0118U007157), в якій здобувачем розроблено методичний інструментарій маржинального аналізу діяльності переробних підприємств з урахуванням невизначеності реалізації господарських рішень.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених в дисертаційній роботі

Наукова обґрунтованість та достовірність основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи Жадан Ю.В. підтверджується застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: абстрагування, узагальнення, конкретизації, морфологічного аналізу – для уточнення понятійного апарату теорії управління ризиками (пп. 1.1); контент-аналізу, систематизації – для формування класифікації ризиків переробних підприємств (пп. 1.2); аналізу і синтезу, системний підхід – для розробки механізму управління ризиками

переробних підприємств (пп. 1.3; 3.3); монографічний, експертний, нормативний, статистичні та економіко-математичні методи – для обґрунтування результатів якісної, кількісної та інтегральної оцінки ризиків переробних підприємств (пп. 2.2; 2.3); спостереження, маржинального аналізу та імітаційного моделювання – для обґрунтування прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику (пп. 3.1); таблично-графічний – для формалізації, систематизації, надання наочності і схематичного зображення теоретичних і практичних положень дисертаційного дослідження (розділи 1–3).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, розробок, висновків та рекомендацій, викладених в дисертаційній роботі, підтверджується фундаментальністю методологічних концепцій дослідження, глибоким вивченням проблемного кола питань у вітчизняних і зарубіжних джерелах інформації, аналізом нормативно-правової бази, офіційних матеріалів Державної служби статистики України, УкрНДІОЖ НААН України та інших джерел, коректністю економічних викладок, результатами розрахунків.

Обравши за мету розробку і наукове обґрунтування теоретичних і науково-методичних підходів до формування механізму управління ризиками переробних підприємств України, здобувач сформулював коло наукових і практичних завдань. Вивчення змісту дисертації дозволяє зробити висновок про те, що здобувачем досягнута поставлена мета і виконані визначені завдання. З точки зору мети дослідження і вирішених у процесі її досягнення завдань зміст дисертації повністю відповідає її назві. Завдання корелюють із позиціями наукової новизни.

Ознайомлення зі змістом дисертації та автореферату дозволяє констатувати глибину розроблення автором досліджуваної проблематики, суттєву новизну його наукового доробку. Дисертаційна робота має логічну структурну побудову, її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження. Між розділами та підрозділами дисертаційної роботи існує належний взаємозв'язок.

У першому розділі дисертації «Теоретичні аспекти управління ризиками переробних підприємств» (с. 18-73) узагальнено та систематизовано сучасні наукові підходи до розуміння економічної сутності понять «ризик» та «управління ризиками», виділено найістотніші ознаки та властивості ризиків (об'єкт, суб'єкт, джерело, наслідки, причини й умови виникнення та існування), які конкретизують особливості їх виникнення, існування та запобігання в умовах невизначеності, та запропоновано їх визначення; запропоновано фасетно-ієрархічну класифікацію ризиків переробних підприємств на основі узагальнення та систематизації основних переваг та недоліків існуючих класифікацій ризиків; побудовано структурно-логічну схему формування механізму управління ризиками переробних підприємств та обгрунтовано його складові елементи, що є сукупністю суб'єктів, об'єктів, мети, завдань, принципів, функцій, методів та інструментів.

У другому розділі дисертації «Науково-методичні підходи до оцінки ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі України» (с. 74-149) проаналізовано діяльність переробних підприємств олійно-жирової галузі України в контексті ідентифікації ключових ризиків; розвинуто науково-практичний підхід до якісної оцінки впливу екзогенних та ендогенних, об'єктивних і суб'єктивних ризиків на господарську діяльність переробних підприємств олійно-жирової галузі шляхом проведення експертного опитування та економіко-статистичної обробки його результатів; розроблено методичний підхід до кількісної оцінки фінансових ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі на основі використання нормативного методу. Запропоновано оцінювання майнових ризиків, ризиків втрати ліквідності, платоспроможності, ділової активності та прибутковості підприємства здійснювати за допомогою науково-обгрунтованої системи фінансово-економічних коефіцієнтів та відповідних їм динамічних, порівняльних, статичних і комбінованих нормативів; вдосконалено методичний підхід до інтегральної оцінки ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, який базується на результатах логіт-моделювання ризикованості діяльності олійно-жирових підприємств в динаміці,

побудованої на головних компонентах за групами фінансових ризиків підприємства.

У третьому розділі «Формування механізму управління ризиками переробних підприємств олійно-жирової галузі України» (с. 150-217) розроблено методичний інструментарій маржинального аналізу діяльності переробних підприємств олійно-жирової галузі з урахуванням невизначеності реалізації господарських рішень. Для оцінювання рівня ризику в умовах стохастичної невизначеності класичного типу запропоновано використання геометричної ймовірності та її емпіричні оцінки. За результатами імітаційного моделювання основних показників CVP-аналізу (costs-volume-profit) сформовано множину сценаріїв беззбиткового обсягу виробництва соняшникової олії в залежності від поведінки цін і змінних витрат з урахуванням фактору ризику. Розроблено систему організаційно-економічних заходів, спрямованих на формування здатності переробних підприємств олійно-жирової галузі протистояти впливу негативних наслідків прояву ризиків на їх поточну діяльність, практична реалізація яких передбачає впровадження ризикозахисного механізму, удосконалення його організаційно-ресурсного забезпечення та організаційної структури управління підприємством шляхом створення підрозділу з ризик-менеджменту, конкретизацією його основних завдань і функцій.

Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки до неї є логічним результатом проведених досліджень.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Основний науковий внесок дисертанта полягає в удосконаленні та подальшому розвитку теоретико-методичних засад і науково-практичного забезпечення формування механізму управління ризиками переробних підприємств України. Детальний аналіз матеріалу за розділами дисертації дав змогу виокремити основні наукові результати проведеного дослідження.

Дисертантом удосконалено сутність поняття «ризик» та «управління ризиками», які на відміну від існуючих трактувань, враховують найістотніші ознаки і властивості ризиків, конкретизують особливості їх виникнення,

існування та запобігання в умовах невизначеності (с. 41-43). Теоретична цінність результату полягає в подоланні неоднозначності розуміння їх економічної сутності та підвищенні наукової обґрунтованості термінологічного апарату теорії управління ризиками.

Автором удосконалено класифікацію ризиків переробних підприємств, що на відміну від наявних, враховує специфіку, характер та умови їх діяльності та базується на систематизації екзогенних та ендогенних причин, об'єктивної і суб'єктивної природи виникнення ризиків на всіх рівнях джерел їх походження (с. 43-55). Теоретична й практична значущість результату підтверджується можливістю більш точної ідентифікації ризиків в процесі їх якісної та кількісної оцінки.

Здобувачем удосконалено структурно-логічну схему формування елементів механізму управління ризиками переробних підприємств, яка, на відміну від існуючих, відображає взаємодію та взаємозв'язки між її окремими складовими (с. 72). Теоретична і практична цінність результату полягає в оптимізації логічної послідовності управлінських дій та конкретизації вибору засобів та заходів впливу на ризики.

Набуло подальшого розвитку науково-практичний підхід до якісної оцінки ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, який на відміну від відомих, ґрунтується на експертній оцінці екзогенних та ендогенних, об'єктивних і суб'єктивних ризиків (с. 104-110). Науково-практична значущість такого підходу полягає у тому, що він дає змогу ідентифікувати ризики, встановити причини їх виникнення та здійснити ранжування відповідно вагомості впливу.

Розроблено методичний підхід до кількісної оцінки фінансових ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, який на відміну від наявних, базується на співставленні системи фінансово-економічних показників, що характеризують майнові ризики, ризики втрати ліквідності, платоспроможності, ділової активності та прибутковості, з відповідними динамічними, порівняльними, статичними і комбінованими нормативами та оцінюванні їх поведінки в часі (с. 112-132). Теоретична і практична цінність результату підтверджується можливістю визначати ймовірність появи

ризиків і ступень їх впливу на діяльність підприємств та приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо їх мінімізації або уникнення.

Сформовано методичний підхід до інтегральної оцінки ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, який на відміну від існуючих, передбачає виокремлення головних компонент за групами фінансових коефіцієнтів та побудову на їх основі логіт-моделі ризикованості діяльності підприємств в динаміці, що є підґрунтям для розробки програми заходів з управління ризиками (с. 132-138).

Автором розроблено методичний інструментарій маржинального аналізу діяльності переробних підприємств олійно-жирової галузі з урахуванням невизначеності реалізації господарських рішень, який на відміну від існуючих, базується на результатах емпіричної оцінки ризикованості діяльності олійно-жирових підприємств в зонах абсолютної та ймовірної збитковості та імітаційного моделювання показників CVP-аналізу (с. 141-162).

Науково-практична значущість полягає у підвищенні обґрунтованості прийняття управлінських рішень при виборі стратегії розвитку підприємства, формуванні його асортиментної та цінової політики.

Розроблено систему організаційно-економічних заходів, спрямованих на мінімізацію та нейтралізацію ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, яка на відміну від існуючих, ґрунтується на результатах комплексної оцінки ризиків та маржинального аналізу діяльності підприємств в умовах невизначеності, що дає змогу уникати можливих втрат від негативних наслідків прояву ризиків (с. 171-190).

5. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження в опублікованих працях та авторефераті

Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи викладено у 20 наукових працях, із них: 9 статей у наукових фахових виданнях України, в тому числі 1 – у виданні Web of Sciense, 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз; 1 – у закордонному науковому виданні, 10 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг

публікацій становить 9,24 авт. арк., з них особисто здобувачу належить 8,17 авт. арк.

Публікації розкривають структуру та зміст основних положень, рекомендацій та висновків дисертаційної роботи. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідають нормативним вимогам щодо публікації основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

6. Практичне значення отриманих результатів

Рекомендації та результати дисертаційної роботи використовуються в діяльності ТОВ «ВП Слобожанський продукт» (м. Харків, довідка №7 від 09.12.2019 р.), ТОВ «БІТУБІ ГРУП» (м. Харків, довідка № 3 від 11.02.2020 р.), ТОВ «ТД ВІСКОНТІ» (м. Харків, довідка № 5 від 17.07.2020 р.).

Основні теоретичні положення, викладені в дисертації, впроваджені в навчальний процес Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» при викладанні дисциплін «Управління ризиками і страхування діяльності підприємства», «Ризик прийняття управлінських рішень в підприємницькій діяльності», «Ризик-менеджмент» для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» (м. Харків, акт від 17.07.2020 р.).

7. Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи достатній рівень розробки теоретичних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, викладених у дисертаційній роботі, слід відмітити також наявність деяких зауважень та дискусійних моментів.

1. Одним із положень наукової новизни, яка винесена на захист, є «структурно-логічна схема формування елементів управління ризиками переробних підприємств» (с. 3 автореферату, с.72 дисертації), однак, на нашу думку, структурно-логічна схема не є предметом захисту кандидатської дисертації, тому що це лише засіб наочного представлення інформації в структурованому, систематизованому, закодованому вигляді.

2. Потребує уточнення та приведення у відповідність термінологія, якою користується дисертант для викладання основних положень роботи, а саме: на с. 4 автореферату мова йде про систему організаційно-економічних заходів, спрямованих на мінімізацію та нейтралізацію ризиків переробних підприємств олійно-жирової галузі, а на с. 14 автореферату мова йде про організаційно-управлінське забезпечення процесу управління ризиками на підприємстві, та, відповідно, у висновках с. 16 автореферату мова йде про систему організаційно-економічних заходів, спрямованих на формування здатності переробних підприємств олійно-жирової галузі.

3. Автор на с. 89 дисертації констатує, що одним із актуальних питань в теорії ризик-менеджменту залишається питання розробки технології управління ризиками, ігнорування якого може призвести до збитків у фінансовій сфері та до банкрутства підприємств, але, самої технології управління ризиками в дисертації не запропоновано; з практичної точки зору це надало б можливість розробити ефективні управлінські рішення щодо оптимізації діяльності підприємств.

4. Не зовсім зрозуміло, яким чином автором обрано сукупність показників, за якими було проведено оцінку фінансових ризиків підприємств олійно-жирової галузі (табл. 2.15, с. 128-129); та доцільно було б в авторефераті на с. 10 табл. 1 навести економічну інтерпретацію показників.

5. В табл. 3.3 дисертації автор наводить результати розрахунку франшизи для ПАТ з П «ДООЗ» за умов несхильності до ризику, з нашої точки зору, не зрозуміло, які саме умови страхування були враховані, на який термін буде проводитися страхування та які ризики будуть покриті за обумовленими факторами, яким чином буде визначено економічна доцільність страхування.

6. На с. 186-188 (рис. 3.9) автор наводить, з авторської точки зору, механізм управління ризиками як елемент системи управління підприємством олійно-жирової галузі України, але візуалізація поданого матеріалу не є системою управління підприємства в концептуальному аспекті, відсутні всі елементи системи управління підприємством та не

зрозуміло, чому не враховано вплив внутрішнього середовища на розвиток цих підприємств.

7. Автором в дисертації наведено на с. 201 рис. 3.18 перелік органів державного контролю, що виконують оцінку ризиків підприємств олійно-жирової галузі, на нашу точку зору, доцільно було б до цих органів включити Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України і Державну податкову службу, тому що це є основними системо-утворюючими інституціями суспільства, які прямо впливають на елементи ризикованості підприємств олійно-жирової галузі України.

8. В дисертації на рис. 3.19 (с. 202) наведено функції відділу ризик-менеджменту підприємств олійно-жирової галузі України, але, на нашу думку, не розглянуто функції планування, організації та контролю, що є основними для вчасного реагування на ризики різної етіології походження та формування механізмів їх локалізації та уникнення.

Проте, зазначені зауваження мають здебільшого дискусійний характер і є свідченням складності та варіативності обраної проблематики дослідження, а відтак не впливають на загальну позитивну оцінку наукової та практичної цінності дисертаційної роботи.

8. Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Жадан Юлії Володимирівни «Формування механізму управління ризиками переробних підприємств» є завершеною науковою працею, містить нові теоретичні та практичні наукові результати, спрямовані на подальший розвиток теоретичних і науково-методичних підходів до формування механізму управління ризиками переробних підприємств України. Тема дисертаційної роботи є актуальною, положення наукової новизни, що винесені на захист, мають високий рівень обґрунтованості та достовірності, а її структура та зміст в повній мірі забезпечують досягнення поставленої мети.

На підставі аналізу дисертації та автореферату можна зробити висновок, що їх структурна будова відповідає кваліфікаційним вимогам, стиль викладення та подання матеріалу дослідження є доступними, коректними, логічними та послідовними. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Актуальність і рівень розв'язання поставленого завдання, новизна й ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень дисертаційної роботи відповідають вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор, Жадан Юлія Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

завідувач кафедри економіки та менеджменту
Української інженерно-педагогічної академії
МОН України,
д. е. н., проф.

Вікторія ПРОХОРОВА